

Prof. dr hab. Ewa Sławkowa
Instytut Języka Polskiego
Wydział Filologiczny
Uniwersytetu Śląskiego

Opinia na temat osiągnięć naukowych pani dr hab. Ireny Szczepankowskiej sporządzona w związku ze zgłoszonym przez nią wnioskiem o nadanie tytułu profesora.

Starania o nadanie tytułu profesora pani dr hab. Irena Szczepankowska, profesor Uniwersytetu w Białymstoku w Instytucie Filologii Polskiej, podjęła nieco ponad dziesięć lat po uzyskaniu habilitacji na podstawie wydanej w 2004 roku rozprawy pt. *Język prawny I Rzeczypospolitej w „Zbiorze praw sądowych Andrzeja Zamoyskiego, cz. I: Pojęcia prawne, cz. II: Wypowiedzi normatywne*. Akcentuję ten fakt nie tylko po to, aby zdać sprawę z niemal wzorowego wywiązywania się Autorki z administracyjnych powinności nauczyciela akademickiego, ale przede wszystkim dlatego, żeby móc w miarę precyzyjnie zarysować kształtującą się w całym okresie dzielącym białostocką badaczkę od debiutu naukowego w roku 1995 (praca doktorska *Nomina attributiva w gwarze łomżyńskiej. Studium leksykalno-słowotwórcze*), harmonijną, przebiegającą wyraźnymi etapami, linię rozwojową Jej drogi naukowej.

Historyczna i współczesna polszczyzna w jej społecznym i stylowym zróżnicowaniu oraz wymiarze pragmatycznym – oto jak nazwałabym obszar badawczy, któremu pani Irena Szczepankowska poświęciła uwagę w swojej biografii naukowej. Wyniki przeprowadzonych na tym polu badań dokumentują **1. trzy monografie** (w tym rozprawa habilitacyjna) oraz dwadzieścia siedem artykułów opublikowanych w monografiach zbiorowych i czasopismach (powstałe w okresie przedhabilitacyjnym) oraz **2. dwie publikacje monograficzne** i trzydzieści sześć artykułów (opublikowane w okresie pohabilitacyjnym, w ostatnich dekadach, tj. po roku 2000).

Szczególne miejsce w dorobku naukowym p. Szczepankowskiej zajmuje z jednej strony język prawny - jedna z najważniejszych i najstarszych odmian języka polskiego, z drugiej zaś tyleż interesujący, co równocześnie trudny w opisie styl funkcjonalny, jakim jest język artystyczny. To rozległe pole badań językoznawczych, obejmujące swym zasięgiem

zarówno językoznawstwo diachroniczne, jak i synchroniczne, (historię języka w jej klasycznym i nowoczesnym kształcie, historyczną i współczesną stylistykę, pragmatykę i dialektologię) stanowi przecież teren licznych metodologicznych i merytorycznych napięć, w pracach badaczki znajduje interesującą wykładnię. Tworzy zespół wzajemnie się dopełniających ogniw, które pojawiając się i kształtując, przyjmują następnie postać kolejnych faz rozwojowych, co nadaje wyrazisty charakter kolejnym etapom biografii naukowej badaczki. Studiując prace p. Szczepankowskiej, nie bez satysfakcji możemy prześledzić Jej rozwój naukowy, mający od momentu debiutu wyrazisty profil badawczy. Obserwujemy stałe powiększanie się obszarów poddawanych naukowej refleksji, doskonalące się wzorce postępowania badawczego oraz nieustannie powiększany aparat pojęciowy, który na kolejnych etapach pracy naukowej staje coraz bardziej precyzyjny i dostarczający nowoczesnych narzędzi pozwalających opisywać skomplikowaną naturę interesujących Ją zagadnień. Materiał, nad którym pracuje badaczka, jest zawsze oryginalny, starannie dobrany, będący rezultatem przemyślanej selekcji, a towarzyszący postępowaniu interpretacyjnemu warsztat badawczy zawsze wspiera się na wyczerpująco i przejrzyście sformułowanych fundamentach metodologicznych.

Pragnę podkreślić, iż jest to wszechstronna, płynnie rozwijająca się biografia naukowa, w której pasja i autentyczne zainteresowanie teoretycznymi problemami językoznawstwa poddane są rygorowi *ratio*, a kolejne stadia drogi naukowej charakteryzuje tyleż bardzo wysoki poziom merytoryczny i przejrzystość metodologiczna, co interesująca, a dydaktycznie tak pożądana, precyzyjna forma przekazu.

* * *

1. Pierwszy etap twórczości naukowej pani dr hab. Ireny Szczepankowskiej, który ukształtuje Ją jako językoznawczynię i zaowocuje pracą doktorską z zakresu dialektologii (*Nomina attributiva w gwarze łomżyńskiej. Studium leksykalno-słotwórcze*), rozpoczyna się już na etapie pracy magisterskiej, kiedy to zaczynają się krystalizować Jej zainteresowania problematyką gwarową. Jako badacz terytorialnej odmiany języka pani dr hab. I. Szczepankowska debiutuje ambitnie, dając w pracy magisterskiej pt. *Gwara mieszkańców wsi Kołomyjka w Łomżyńskim* nie fragmentaryczny, a całościowy (systemowy) opis gwary mieszkańców wybranej wsi na pograniczu mazowiecko-podlaskim, to znaczy opisując zjawiska gwarowe, które występują w poszczególnych podsystemach wybranej do analizy gwary. Wierna problematyce dialektologicznej, stale ją rozwija i pogłębia, (przykładem tej postawy jest kilkanaście powstałych w tym czasie artykułów naukowych), aby w monografii, powstałej na podstawie rozprawy doktorskiej, zdecydowanie poszerzyć ją o zagadnienia

słowotwórcze. Wybierając do opisu jedną kategorię słowotwórczą (*nomina attributiva*), która ma swoją wyrazistą dokumentację w gwarze łomżyńskiej, p. Szczepankowska sięga po dorobek teoretyczny słowotwórstwa strukturalistycznego, by następnie przeszczepić jego najważniejsze wątki (techniki powstawania i rozumienia nowych wyrazów, klasyfikacje derywatów na kategorie i typy słowotwórcze, funkcje formantów itd.) na grunt badań nad gwarami. Użycie do opisu zjawisk słowotwórczych gwary określonego terytorium instrumentarium analitycznego wypracowanego przez derywatologów pozwala autorce monografii dostrzec, co szczególnie godne podkreślenia, wiele rodzących się w tej sytuacji problemów natury teoretyczno-metodologicznej, a przede wszystkim zaś dokładniej opisać mechanizm indywidualnej twórczości słownej za pomocą słowotwórczych środków ekspresji. Wiedza bowiem, jaką dysponuje dziś słowotwórstwo synchroniczne, pomaga – mówiąc w największym skrócie – odnaleźć, odtworzyć i co ważne – odpowiednio nazwać mechanizmy indywidualnej twórczości słownej.

2. Kolejne ogniwo, jakie pojawia się na mapie twórczości naukowej p. Szczepankowskiej, pozwala scharakteryzować Ją jako wytrawnego historyka języka i znawczynię osiemnastowiecznej polszczyzny. Białostocka językoznawczyni zwróciła się bowiem ku diachronii. W jej zainteresowaniach naukowych dokonał się bowiem, jak sama określa ten przełom (zob. Autoreferat, s. 10), wyraźny zwrot historycznojęzykowy, w rezultacie którego powstały liczne prace, zgromadzone później (2004) w monograficznym tomie *Studia nad polszczyzną epoki stanisławowskiej*. Autorka poświęca w nich uwagę różnym aspektom osiemnastowiecznej polszczyzny w jej różnych tekstowych realizacjach (przedmiotem analiz są utwory różne, zarówno teksty z gatunku *genus scribendi*, a więc dzienniki i listy, jak i dokumenty prawne i komentarze prawnicze).

Prowadzone jeszcze w duchu tradycyjnych prac językoznawczych badania nad ortograficznym, gramatycznym (tu przede wszystkim składniowym), leksykalnym i stylistycznym kształtem tych tekstów doprowadziły p. Szczepankowską do zainteresowania się polskim językiem prawnym, którego ani długa historia ani stan współczesny nie były dotąd przedmiotem głębszej refleksji. Trzeba podkreślić prekursorski charakter prac podjętych nad tym zagadnieniem, zarówno ze względu na podjętą problematykę, jak stale doskonalone i unowocześniane metody (tu: badania nad dyskursem) jej opisu. Fakt ten ma swoją dokumentację w postaci wydanego w roku 2016 tomu *Dyskurs prawny. Języki, teksty i konteksty*. Szczególną wartość w zakresie problematyki języka prawnego ma monografia poświęcona „Zbiorowi praw sądowych” Andrzeja Zamoyskiego. Ten pomnikowy dokument stanu prawa i jego języka I Rzeczypospolitej znalazł w osobie p. Szczepankowskiej wnikliwą

i interesującą monografistkę, która używając narzędzi badawczych, jakimi dysponuje dziś językoznawstwo, przeprowadziła dogłębną analizę pojęć prawnych i sposobów ich symbolizacji oraz opisała i dokonała klasyfikacji wypowiedzi normatywnych. W analizie pojęć prawnych „Zbioru praw sądowych” Autorka wykorzystwała bogaty repertuar metod współczesnej semantyki językoznawczej (strukturalistycznej: tu składnia semantyczna, generatywna teoria przypadków oraz kognitywnej: tu zwłaszcza teoria metafory konceptualnej), zaś w opisie wypowiedzi normatywnych sięgnęła po niektóre wątki pragmatyki językoznawczej (teoria aktów mowy, teoria modalności oraz negacji), a także spożytkowała klasyczne teorie gramatyki dotyczące czasu gramatycznego oraz aspektu.

3. Trzecie, ostatnie ogniwo w rozwoju naukowym dr hab. I. Szczepankowskiej - tworzą badania nad językiem artystycznym (językiem pisarzy) jako funkcjonalną odmianą polszczyzny. Jest to niewątpliwie najciekawszy i najdojrzalszy okres w twórczości p. Szczepankowskiej, który rozpoczął się po uzyskaniu stopnia doktora habilitowanego, a wieńczy go nowatorska monografia poświęcona twórczości poetyckiej Wisławy Szymborskiej pt. *Człowiek – język – wizja świata w poezji Wisławy Szymborskiej, Studia semantyczne*. Pani Szczepankowska uznała ją za swoje **najważniejsze osiągnięcie naukowe** (w myśl art. 16. ust. 1. Ustawy z dnia 14. 03. 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki Dz. U. nr 65, poz. 595 z późn. zm.) w **okresie pohabilitacyjnym**.

W wypadku tej obszernej rozprawy nie mamy do czynienia z kolejną pozycją, która powiększa tylko listę publikacji poświęconych twórczości noblistki, lecz obcujemy z książką odważną i odkrywczą, proponującą czytelnikowi ekspertowi spojrzenie na przestrzeń semantyczną poezję z zupełnie nowej, nieobecnej dotąd w badaniach, w tak dużym zakresie, perspektywy. Powiedzmy, że pracę tę czytamy z wielkim pożytkiem jako studium zjawisk i fenomenów językowych, które współtworząc tkanę semantyczną poszczególnych utworów, uczestniczą w budowaniu niepowtarzalnych obrazów poetyckich składających się na określoną wizję świata.

O nowatorskim charakterze tej pracy nie przesądza jednak wyłącznie fakt, iż Jej autorka poddała tę poetycką twórczość wnikliwemu naukowemu oglądowi, wykorzystując dobrze sobie znane instrumentarium nowych, poststrukturalistycznych teorii w językoznawstwie (ze szczególnym uwzględnieniem semantyki kognitywnej i najważniejszych wątków teorii językowego obrazu świata), ale decyduje o tym przede wszystkim to, iż równocześnie udało się Jej pokazać ten szczególny aspekt tych koncepcji, jakim jest ich, w pełni humanistyczny, charakter. Nie trzeba specjalnie zaznaczać, iż w odniesieniu do

egzystencjalnej poezji Szymborskiej ma to znaczenie niebagatelne. Jeśli bowiem autorkę zainteresowały te same trzy podstawowe konstrukty (człowiek, język, świat), wokół których – zdaniem krytyki literackiej – obudowuje się świat poezji noblistki - to sposób ich interpretacji ma charakter innowacyjny. P. Szczepankowska wykreowane przez poetkę „obrazy” człowieka, języka i świata interpretuje w kategoriach językoznawstwa kognitywnego, to znaczy traktuje jako rezultat poznawczej aktywności podmiotu poetyckiego, pojedynczego ludzkiego indywiduum konceptualizującego otaczającą rzeczywistość którego gramatyka kognitywna wyposaża w takie atrybuty, jak punkt widzenia, zdolności poznawcze, system wartości i przekonań.

Moją uwagę zwrócił zwłaszcza rozdział IV rozprawy pt. *Człowiek, dusza, ciało – semantyka obrazów poetyckich*, w którym Autorce udało się - za pomocą metod badawczych współczesnej semantyki (strukturalnej i kognitywnej) - przedstawić specyfikę rozumienia przez poetkę wymienionych w tytule kategorii, jak i ukazać różnicę pomiędzy prototypowym, potocznym ich rozumieniem, a ich kreacją poetycką. Równocześnie potrafiła udowodnić, że język poetycki może być zarówno cennym źródłem wiedzy dla badaczy problemów kategoryzacji, co interesującym polem obserwacji różnic między wiedzą naukową (tu definicjami słownikowymi) a wiedzą potoczną.

Zastosowanie w opisie poezji Szymborskiej subtelnych narzędzi współczesnej lingwistyki pozwoliło więc p. Szczepankowskiej nie tylko uzyskać szerszą perspektywę interpretacyjną dla tej twórczości i tym samym lepiej rozpoznać fenomen tej wysublimowanej intelektualnie i formalnie poezji, ale i ukazać poznawczy potencjał wielu, nierzadko pozostających ze sobą w konflikcie, koncepcji teoretycznych. Pragnę podkreślić, iż doniosłości tych kroków postępowania badawczego nie sposób przecenić.

* * *

Oceniając dorobek naukowy p. dr hab., prof. UwB Ireny Szczepankowskiej, nie sposób nie docenić Jej dużego zaangażowania w działalność **organizacyjno-dydaktyczną** na rzecz macierzystej placówki naukowej: Uniwersytetu w Białymstoku, a zwłaszcza Wydziału Filologicznego i Instytutu Filologii Polskiej: I. Szczepankowska w latach 2008-2012 kieruje Zakładem Współczesnego Języka Polskiego, od roku 2006, nieprzerwanie, bierze udział w pracach Wydziałowej Komisji Językoznawczej ds. przewodów doktorskich. Należy także zwrócić uwagę na Jej udział w pracach kilku wydziałowych i instytutowych komisji do spraw wdrożenia ministerialnej reformy studiów (wprowadzenie trzech stopni kształcenia i w związku z tym konieczności opracowania nowych programów i sylabusów zajęć).

Ważne miejsce w biografii dr hab. Ireny Szczepankowskiej jako pracownika naukowego zajmuje także **działalność popularyzująca naukę**. Jest to, co trzeba tu szczególnie podkreślić jako wartość, przede wszystkim praca na rzecz własnego środowiska: promocji miasta i regionu, jak również działalność o charakterze interdyscyplinarnym. Obejmuje ona wykłady popularyzatorskie, a także udział w regionalnych i ogólnopolskich projektach organizowanych przez instytucje promujące kulturę, a także, zwłaszcza w okresie pohabilitacyjnym, współpracę z prawnikami w ramach powołanej w 2008 roku Komisji (od 2012 roku –Zespołu) Języka Prawnego przy Radzie Języka Polskiego PAN.

* * *

Na podstawie przedstawionego mi do oceny materiału, autoreferatu oraz załączonego obszernego spisu publikacji, jak również precyzyjnego opisu działalności organizacyjnej, administracyjnej i popularyzatorskiej p. dr hab. Ireny Szczepankowskiej, w której chciałabym podkreślić Jej zaangażowanie na scenie ogólnopolskich oraz międzynarodowych badań naukowych, w tym na pograniczu polsko-litewskim, mogę stwierdzić, że mamy do czynienia z uczoną o dużych i znaczących osiągnięciach, dobrze rozumiejącą labirynty współczesnego językoznawstwa i z dużą kompetencją rozpoznającą językowe mechanizmy współczesnej poezji. Jestem przekonana, że każde środowisko akademickie zyska w Niej wartościowego uczestnika. Nie mam wątpliwości, że tytuł profesora zostanie nadany Osobie spełniającej wszelkie warunki stawiane kandydatom do tej godności naukowej.

Cisownica, 26 lipca 2017

Ewa Sławkowa